

ВЕНЧАНЕ ХАЉИНЕ У СРБИЈИ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА ИЗ КОЛЕКЦИЈЕ МУЗЕЈА ПРИМЕЊЕНЕ УМЕТНОСТИ У БЕОГРАДУ

Апстракт: Одсек за текстил и костим Музеја примењене уметности у Београду представља девет венчаних хаљина из своје колекције. Реч је о хаљинама које су настале у периоду између 1878. и 1914. године и које су припаднице српског грађанског друштва носиле као венчане хаљине, али и у другим приликама везаним за обред венчања (нпр. веридба). Међу сачуваним хаљинама налазе се *биндали* (bindall) хаљине карактеристичне за османски костим, затим хаљине сашивене у Србији по узору на европску моду, као и хаљине сашивене у Европи (Венеција, Беч, Париз). Осврћући се на процес трансформације одевања српске грађанске класе од оријенталног ка европском модном обрасцу, циљ овог текста је да хаљине из колекције сагледа у стилском, друштвеном и историјском контексту времена у коме су настале.

Кључне речи: венчане хаљине, грађански костим, колекција, мода, Музеј примењене уметности, одевање, Србија XIX век, Србија XX век

Пре него што је бела венчана хаљина постала уобичајена невестинска одећа у западној култури, одећа која је ношена на венчањима била је готово идентична празничној. У свечанијим приликама, каква је била свадбена свечаност, ношена је новија одећа, израђена од квалитетнијих материјала и украшена са више декоративних елемената. Посебно обележје невестинској одећи давали су невестински венац и вео. Венац је имао обредну функцију – да штити невесту од нечистих сила и демона, а симболично је изражавао и жељу за плодношћу. Вео, осим што је штитио невесту од злих сила, скривао ју је и од погледа других мушкараца, с изузетком њеног мужа.¹

Одевање српске грађанске класе пролази током XIX века кроз процес трансформације од оријенталне ношње ка европском модном костиму. У контексту овог процеса можемо посматрати и девет хаљина које су

сачуване у колекцији женског костима Одсека за текстил и костим Музеја примењене уметности у Београду и које су припаднице српског грађанског друштва носиле као венчане хаљине, али и у другим приликама везаним за обред венчања (нпр. веридба). Међу сачуваним хаљинама, које датирају из периода од 1878. до 1914. године, налазе се *биндали* (bindall) хаљине карактеристичне за османски костим, затим хаљине сашивене у Србији по узору на европску моду, као и хаљине сашивене у Европи (Венеција, Беч, Париз).

Европски утицај у одевању грађанске класе у Србији постаје видљив од средине, а преовладава после седамдесетих година XIX века. Педесетих година XIX века невесте у Србији су као венчану одећу и даље носиле репрезентативну градску ношњу која је настала под утицајем оријенталног начина одевања.²

Настанак обичаја одевања невесте у белу хаљину често се везује за венчање британске краљице Викторије и Алберта, принца од Саксен-Кобург-Гота (fon Sachsen-Coburg-Gotha) 1840. године. Краљица је на венчању носила раскошну хаљину од беле чипке, а објављена званична фотографија са венчања утицала је да се многе невесте, по узору на краљичин избор, определе за белу венчану хаљину.³

Венчане хаљине пратиле су модну линију свога времена. Најстарија венчана хаљина, сачувана у колекцији Музеја примењене уметности, потиче из 1878. године. Реч је о хаљини *принцес* кроја од белог атласа (сл. 1),⁴ највероватније сашивеној у Београду, коју је на венчању носила учитељица Драга Кандић, удата Ковачевић.⁵

Принцес крој, који постаје модеран око 1880. године, добио је назив у част Александре, принцезе од

*Драгиња Маскарели, историчар уметности, Музеј примењене уметности, Београд

¹ Душковић, В., На лудом камену, Венчана фотографија у Србији од 1850. до 1998. године, у: Венчана фотографија у Србији од 1850. до 1998. године, каталог изложбе, Етнографски музеј, Београд 1998, 31–42; Прошић-Дворнић, М., Одевање у Београду у XIX и почетком XX века, Београд 2006, 339.

² Овај обичај задржао се и у шездесетим и седамдесетим годинама XIX века, када су невесте облачиле градску ношњу за прву ритуалну посету мужевљевој породици након венчања, уколико је нису носиле и на самом венчању, уп. Прошић-Дворнић, М., н. д., 267.

³ Wedding Dress, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Wedding_dress, (7.3.2011).

⁴ Стојановић, Д., Градска ношња у Србији током XIX и почетком XX века, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 1980, кат. бр. 275.

⁵ Прва власница хаљине, учитељица Драга Кандић, удала се 1878. године у Београду за Љубомира Ковачевића, историчара и политичара (1848–1918), уп. Позивница А. Кандић – господину, Београд, 27. октобар 1878, Архив Србије, ЛБК-953, Писмо Љ. Ковачевић – М. Стојановићу, Београд, 7. новембар 1878, Архив Србије, ЛБК-427. Хаљина је у музеј допела посредством њихове ћерке Милице Ракић, супруге песника и дипломате Милана Ракића.

1. Хаљина, венчана; Кнежевина Србија, Београд, 1878; МПУ инв. бр. 5593
1. Wedding dress; Principality of Serbia, Belgrade, 1878; MAA Inv. No. 5593

Велса, супруге будућег британског краља Едварда VII. За принцес крој карактеристично је да није сечен у струку, већ коришћењем вертикалних шавова прати линију тела, наглашавајући груди и кукове.⁶

За хаљине овог периода карактеристични су бројни украсни детаљи као што су траке, волани, уткане гумене врпце и набори. Осим корсета, уз хаљине принцес кроја ношен је и турнир, подупирач који се носио позади и који је имао функцију да прошири само задњи део сукње. Турнири су били карактеристични за моду седамдесетих и осамдесетих година XIX века, а њихови облици и конструкције били су различити.⁷

⁶ Стојановић, Д., н. д., [31]; Fukai, A. ... [at al.], *Fashion, The Collection of the Kyoto Costume Institute, A History from the 18th to the 20th century*, Köln, London, Los Angeles, Madrid, Paris, Tokyo 2005, 242–245.

⁷ Седамдесетих година XIX века турнир је пратио линију тела, док осамдесетих година почиње да штрчи као огромно испупчење под правим углом непосредно испод струка. Као материјал за израду турнира коришћени су јастуци пуњени коњском длаком, чврсто уштитркано платно и оквири од кости, бамбуса и ратана; уп. Fukai, A. ... [at al.], н. д., 274–283; Прошић-Дворнић, М., н. д., 310–324.

Крајем осамдесетих година XIX века турнир се смањује, а линија сукње поприма облик левка. Око 1890. године у моду улазе *a gigot* рукави који се до средине деценије драстично повећавају да би се потом смањивали и на самом крају века потпуно нестали. Хаљине су у овом периоду кројене из два дела, при чему је блуза била саставни део хаљине. Блуза се завршавала високом крагном која је затварала врат и била је укројена у струку.⁸ Овом типу припада дводелна свилена хаљина из колекције музеја која је крајем XIX века ношена на венчању у Прахову (сл. 2).⁹

Иако је после седамдесетих година XIX века у Србији дошло до дефинитивног прихватања европског модног костима, традиционална оријентална ношња, задржала се у неким областима до краја XIX, па и на почетку XX века.¹⁰ У том периоду традиционалан начин одевања налазимо у јужној Србији која је до Берлинског конгреса 1878. године била под османском влашћу, као и код српског становништва на Косову које се налазило у саставу Османског царства.

У колекцији музеја чувају се три хаљине типа *биндали* које су крајем XIX и почетком XX века ношене у српским породицама на Косову и у Врању (кат. бр. 3, 4 и 5, сл. 3 и 4).¹¹ Биндали на турском значи *хиљаду грана*, а назив потиче од њиховог богатог украса у виду цветних грана, који се изводио у техници златовеза.¹² Овај тип хаљина, који је имао функцију свечане и свадбене одеће, карактеристичан је за османски костим у XIX и на почетку XX века,¹³ одакле га је преузело и локално хришћанско становништво.¹⁴ Биндали хаљине могле су у Истанбулу да се набаве као готова одећа коју су често куповале породице из провинција за девојачку спрему, па се њихова израда не може са извесношћу везати за локалне радионице.¹⁵

⁸ Fukai, A. ... [at al.], н. д., 292–293; Прошић-Дворнић, М., н. д., 325–326.

⁹ Стојановић, Д., н. д., кат. бр. 279; Витковић-Жикић, М., Одсек за костим и текстил са збиркама, 55 година Музеја примењене уметности 1950–1955, Београд 2005, 116–117.

¹⁰ Традиционална српска градска ношња задржала се и као одећа којом се у свечаним приликама показује национална припадност и као обележје посебних категорија друштвених слојева и група – у варошима у унутрашњости, код патријархалних трговачких и занатлијских слојева, као и код представника старијих генерација, уп. Прошић-Дворнић, М., н. д., 261–271.

¹¹ Стојановић, Д., н. д., [28], кат. бр. 267 и 281; Витковић-Жикић, М., *Уметнички вез у Србији 1804–1904*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 1994, кат. бр. 42; Витковић-Жикић, М., Одсек за костим и текстил..., 114–115; *Зборник*, бр. 4–5, Музеј примењене уметности, Београд 2008–2009, 210–211.

¹² Витковић-Жикић, М., *Уметнички вез у Србији*..., 80–81.

¹³ Micklewright, N., *Late-Nineteenth-Century Ottoman Wedding Costumes as Indicators of Social Change, Muqarnas, An Annual on Islamic Art and Architecture*, Vol. VII, Brill, Leiden 1989, 161–174; *Sadberk Hanım Museum*, Istanbul 1995, 150–151.

¹⁴ Међу „биндали“ хаљинама, које су сачуване у музејским збиркама у Србији и региону, налази се значајан број хаљина које су део наслеђа хришћанских породица из јужне Србије, са Косова и из Македоније. Ове хаљине су се у породицама преносиле с генерације на генерацију, најчешће као део мираза.

¹⁵ Görünür, L., *Women's Costume of the Late Ottoman Era from the Sadberk Hanım Museum Collection*, каталог изложбе, Sadberk Hanım Museum, Istanbul 2010, 24, 51–52.

Крој *биндали* хаљина варирао је, мада су најчешће у питању широке и дуге хаљине традиционалног кроја од тамноцрвеног или тамнољубичастог сомота, какве су и две хаљине из колекције које су ношене на Косову крајем XIX века (сл. 3). За разлику од европског кроја по мери, традиционални крој ослањао се на потребу економичног коришћења скуких материјала, користећи целу ширину разбоја, док је лепота и репрезентативност одеће постигнута бојама, дезеном и квалитетом тканине, као и везеним украсом.¹⁶

Доминантан утицај, који је европска култура имала у Османском царству у XIX веку, био је видљив и на пољу одевања. Почетком XX века појављују се *биндали* хаљине из два дела, европског кроја. Горњи делови ових хаљина кројени су по мери и ојачавани су фишбајнима, док су сукње дугачке до земље, шивене из више делова, набране у струку и често имају шлеп.¹⁷ Овом типу припада и дводелна хаљина од ружичастог атласа која је ношена у Врању почетком XX века (сл. 4).

3. Хаљина, *биндали*; Османско царство, крај XIX века; МПУ инв. бр. 5386

3. *Bindalli dress*; Ottoman Empire, end of the 19th century; MAA Inv. No. 5386

2. Хаљина (2), венчана; Краљевина Србија, око 1890; МПУ инв. бр. 5207

2. *Wedding dress (2)*; Kingdom of Serbia, about 1890; MAA Inv. No. 5207

На прелазу векова европским модним костимом доминирала је S силуета. Женска фигура била је чврсто утегнута у корсет, а хаљине су шивене од лаганих и меких материјала као што су шифон и шармез. Пол Поаре (Paul Poiret) је 1906. године креирао хаљину високог струка која није захтевала употребу корсета, чиме је започета велика промена у историји моде. Иако је корсет из употребе излазио постепено, Поареова нова модна линија наговештава помак ка новом стилу који ће у први план ставити природну лепоту тела.¹⁸

Крајем прве деценије XX века биле су модерне хаљине високог струка и равне силуете,¹⁹ каква је веридбена хаљина Елене Јеле Ристић (Hélène Jela Ristić), удате Тодоровић, која је 1909. године сашивена у париском огранку чувене британске модне куће *Редферн* (Redfern, сл. 5).²⁰ Овај тип хаљине, чију силуету често и

¹⁸ kai, A. ... [at al.], **, 326, 332–333, 340.

¹⁹ Исто, 364–365.

²⁰ Прва власница хаљине, Елена Јела Ристић (1893–?), верила се 1909. године у Паризу за коњичког официра из Београда Војислава Тодоровића. После венчања у Паризу 1910. године пар је живео у Београду. Хаљина је у музеј dospela као поклон Јелене Јовановић из Београда, унукe прве власнице, уп. *Ново у колекцијaма, Аквизиције 2001–2010*, катaлог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 2010, кат. бр. 23.

¹⁶ Исто, 16–17.

¹⁷ Исто, 50, 54–55.

4. Хаљина (2), биндали; Османско царство, почетак XX века; МПУ инв. бр. 2203

4. Bindalli dress (2); Ottoman Empire, beginning of the 20th century; MAA Inv. No. 2203

даље подупиру фишбајни, појављује се у прелазном периоду ка потпуном напуштању корсета.²¹

Веридбена хаљина Елене Ристић спада у веома значајне аквизиције музеја, с обзиром на то да је реч о првом предмету европске високе моде који је нашао пут до музејских колекција. Мода кућа *Редферн*, која је престала да ради двадесетих година прошлог века, била је својевремено посебно цењена због елганције својих вечерњих тоалета, а међу њеним муштеријама налазиле су се чланице краљевских породица, али и глумице и друге припаднице модног света. Помало конзервативне креације *Редферна* биле су пре свега намењене женама које су начином одевања показивале припадност друштвеној елити.²²

²¹ Fukai, A. ... [at al.], n. д., 364.

²² Модну кућу *Редферн* основао је 1841. године у Лондону Џон Редферн (John Redfern, 1853-1929), један од водећих британских модних дизајнера свога времена. Престижну титулу енглеског дворског кројача Редферн је добио 1888. године, а његова модна кућа имала је представништва у Лондону, Паризу, Њујорку и Чикагу. Међу њеним муштеријама била је и југословенска краљица Марија, уп. McDowell, C., *McDowell's Directory of Twentieth Century Fashion*, London 1984, 227–228; Поповић, Б., *Мода у Београду 1918–1941*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 2000, 68–70.

Припаднице грађанске класе у Србији користиле су и услуге домаћих кројачких салона. Било им је важно да се начином одевања што више приближе европским модним центрима и да не заостану у праћењу трендова. Најцењенији београдски салони тог времена били су савремено опремљени, с великим бројем радника, док је одећа, шивена по мери, представљала знак друштвеног престижа. Добри кројачи, обућари или модискиње, имали су бројне муштерије постајући тако симбол елегантног, модерног и укусног одевања у српској грађанској средини.

Један од угледних кројачких салона који су у то време радили у Београду јесте и кројачки салон Берте Алкалај.²³ У овом салону сашивена је 1911. године елегантна венчана беж хаљина од свиле и чипке коју је на

5. Хаљина, веридбена; Француска, Париз, 1909; модна кућа „Редферн“ (Redfern); МПУ инв. бр. 22702; поклон Јелене Јовановић из Београда

5. Engagement dress; France, Paris, 1909; “Redfern” Couture House; MAA Inv. No. 22702; Donation from Jelena Jovanović, Belgrade

²³ Берта Алкалај (1874–?) рођена је у породици Штајнер у Панчеву и била је удата за Јосифа Алкалаја, београдског трговца текстилом на велико. Њен кројачки салон је био један од познатијих у Београду, који је веома успешно радио, иако се она, за разлику од осталих угледних и успешних занатлија, није рекламирала у београдској штампи. За биографске податке Берте Алкалај захваљујем се Барбари Панић, кустосу Јеврејског историјског музеја у Београду, уп. Прошић-Дворнић, М., n. д., 378, 389, 521–522, 526–529.

венчању носила Даница Палигорић, удата Јорговановић (сл. 6).²⁴ Из исте године датира и дводелна хаљина од тила, украшена белим везом, коју је на венчању носила Даница Јанковић, удата Комадинић (сл. 7). Ова хаљина је, за разлику од претходне, набављена у Венецији.

Такође, крајем прве деценије XX века високи оковратник дневних хаљина замењују мали округли и четвртасти отвори, са малом крагном или ришем, а затим и V изрез, који постаје врло карактеристичан. Понекад се V изрез затвара пластроном од прозирне тканине, што је био компромис са схватањима конзервативних друштвених кругова.²⁵ У периоду пред Први светски рат као венчане хаљине често се носе дневне хаљине за баштенске забаве, прављене од ваздушастих материјала и

6. Хаљина, венчана; Краљевина Србија, Београд, 1911; кројачки салон Берте Алкалај; МПУ инв. бр. 22891; поклон Чедомира и Растка Васића из Београда
6. *Wedding dress*; Kingdom of Serbia, Belgrade, 1911; Dressmaker's Salon of Berta Alkalaj; MAA Inv. No. 22891; Donation from Čedomir and Rastko Vasić, Belgrade

7. Хаљина (2), венчана; Италија, Венеција, 1911; МПУ инв. бр. 22650; поклон Виде Комадинић из Београда
7. *Wedding dress (2)*; Italy, Venice, 1911; MAA Inv. No. 22650; Donation from Vida Komadinić, Belgrade

украшаване везом.²⁶ Овом типу припада и најкасније датована венчана хаљина из колекције, дуга хаљина од белог маркизета, украшена белим везом, која је 1914. године ношена на венчању у Јагодини (кат. бр. 9).²⁷

Колекција венчаних хаљина Одсека за текстил и костим Музеја примењене уметности у Београду није велика, али представља резултат систематског колекционирања током претходних шездесет година рада музеја које је, између осталог, било усмерено и ка стварању што потпуније збирке предмета из корпуса одевања грађанске класе у Србији. У том контексту, колекција венчаних хаљина, које осим уобичајене репрезентативне имају и обредну функцију, представља драгоцен извор информација не само о одевању, већ и о целокупној културној историји грађанског друштва у Србији друге половине XIX и почетка XX века.

²⁴ Прва власница хаљине Даница Палигорић (1884–1963) удала се 1911. године у Нишу за пешадијског мајора Николу Јорговановића (1874–1942). Хаљина је у музеј доспела као поклон Чедомира и Растка Васића из Београда, унука прве власнице, уп. *Ново у колекцијама...*, кат. бр. 24

²⁵ Прошић-Дворнић, М. н. д., 333.

²⁶ *Original Vintage Collection*, The Vintage Wedding Dress Company, <http://www.thevintageweddingdresscompany.com/collections/vintage/1900s> (6.3.2011); *Wedding Clothing, Accessories & Gifts*, Antique and Vintage Dress Gallery, <http://www.antiquedress.com/gallerywed.htm> (6.3.2011); *Formal Wedding Gowns*, A Vintage Wedding, <http://www.vintagewedding.com/gowns.html> (6.3.2011).

²⁷ Стојановић, Д., н. д., кат. бр. 295.

Каталог

1. Хаљина, венчана (сл.1)

Кнежевина Србија, Београд, 1878.

Атлас, маркизет, машинска чипка, памучна трака, платно, газа

Дужина (предња) 145 cm, дужина (задња) 188 cm, дужина рукава 45 cm, доњи обим 360 cm

МПУ инв. бр. 5593

Дуга женска хаљина од белог атласа, принцес кроја, у доњем делу проширена. Изрез за врат је четвртаст, а средином предњег дела тече уметак који је у струку сужен, украшен попречним паралелним наборима. Око њега и изреза за врат нашивен је украс у виду риша од набране тканине од које је и хаљина. Рукави су дужине $\frac{3}{4}$, прави, у доњем делу украшени са по два реда волана са препегланим наборима између којих је украс од набране тканине. Сукња је изразито дуга, на задњем делу украшена великом машном. Доњи део сукње, од висине колена наниже, украшава низ паралелних попречних набора, а предњом ивицом је нашивен шири волан са препегланим наборима. На једној страни сукње, у доњем делу, налази се левкаст џеп, украшен наборима и воланима. На задњем делу, са унутрашње стране сукње, нашивен је волан од маркизета са наборима, оперважен машинском чипком. Доња ивица хаљине оивичена је памучном траком. Хаљина је постављена белим платном, у горњем делу и доњом ивицом, све остало постављено је белом крутом газом.

Откупљена је 1964. године од Милице Ракић из Београда, супруге песника и дипломате Милана Ракића. Хаљину је носила 1878. године у Београду њена мајка Драга Кандић, учитељица, на венчању с њеним оцем Љубомиром Ковачевићем, историчарем и политичарем.

Литература: Стојановић, Д., *Женска мода од средине XIX века до тридесетих година XX века*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 1966, кат. бр. 3; Рогановић, Ј., *Вредне аквизиције из музејских збирки*, *Зборник*, бр. 15, Музеј примењене уметности, Београд 1971, 157–160; Стојановић, Д., *Градска ношња у Србији током XIX и почетком XX века*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 1980, кат. бр. 275.

2. Хаљина (2), венчана (сл.2)

Краљевина Србија, око 1890.

Атлас, фишбајни, муслин, свилена нит, восак, памучни гајтан, маркизет, машинска чипка, памучни сатен

Дужина блузе 42 cm, дужина рукава 57 cm, дужина сукње (предња) 125 cm, дужина сукње (задња) 170 cm, доњи обим сукње 450 cm

МПУ инв. бр. 5207

Дуга женска хаљина из два дела од белог атласа. Блуза је кројена уз тело, у средини нешто дужа, учвршћена фишбајнима. Рукави су типа *a gilet*, у доњем делу прикопчани копчом. Оковратник је подигнут, прекривен муслином, као и шири набрани део испод њега. У висини струка нашивена је узана декоративна набрана свилена нит. Сукња је благо набрана у струку, са узаним појасом, у доњем делу проширена, са дугачким шлепом. На предњој страни висе две дуге траке, у доњем делу шире, направљене од исте тканине од које је и хаљина; једна је украшена машном и букетом вештачког цвећа. Доња ивица оивичена је белим памучним гајтаном. При дну, с унутрашње стране, нашивени су набрани волани од маркизета, украшени машинском чипком. Хаљина је постављена белим памучним сатеном.

Откупљена је 1955. године од Јелке Милошевић из Београда. Ношена је у Прахову на венчању њене баке.

Литература: Стојановић, Д., *Женска мода од средине XIX века до тридесетих година XX века*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 1966, кат. бр. 6; Стојановић, Д., *Градска ношња у Србији током XIX и почетком XX века*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 1980, кат. бр. 279; *55 година Музеја примењене уметности 1950–2005*, Београд 2005, 116–117.

3. Хаљина, биндали (сл.3)

Османско царство, крај XIX века

Свилени сомот, метална нит, шљокице, платно

Дужина (предња) 133 cm, дужина (задња) 150 cm, дужина рукава 48 cm

МПУ инв. бр. 5386

Дуга женска хаљина од тамноцрвеног свиленог сомота, украшена мотивима гирланди и флоралним мотивима у техници златовеза у биндали стилу. Изрез око врата је округао, засечен до груди. Рукави су дуги, прави. Хаљина је усечена изнад струка, са стране набрана (*çanta* техника). Звонаста сукња дужа је у задњем делу. Хаљина је делимично постављена смеђим платном.

Откупљена је 1960. године од Полексије Станковић из села Мушугишта на Косову.

Литература: Стојановић, Д., *Градска ношња у Србији током XIX и почетком XX века*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 1980, кат. бр. 267; *55 година Музеја примењене уметности 1950–2005*, Београд 2005, 114–115.

4. Хаљина, биндали

Османско царство, крај XIX века

Свилени сомот, метална нит

Дужина (предња) 132,5 cm, дужина (задња) 134 cm, дужина рукава 31 cm

МПУ инв. бр. 23439

Дуга женска хаљина од тамнољубчастог свиленог сомота, украшена флоралним мотивима у техници златовеза у биндали стилу. Изрез око врата је округао, засечен до стомака. Рукави су дужине $\frac{3}{4}$, прави. Сукња је у доњем делу проширена са два бочна троугаона уметка и дужа је у задњем делу.

Хаљина је откупљена 2008. године од Катарине Јеџић из Смедерева. Припадала је њеној баки Султани Исаиловић рођ. Кочмановић из Призрена.

Литература: *Зборник*, бр. 4–5, н.с., Музеј примењене уметности, Београд 2008–2009, 210–211; *Ново у колекцијама, Аквизиције 2001–2010*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 2010, кат. бр. 22.

5. Хаљина (2), биндали (сл.4)

Османско царство, почетак XX века

Атлас, метална нит, фишбајни, тил, чипка, сатен, платно

Дужина блузе 50 cm, дужина рукава 64 cm, дужина сукње (предња) 98 cm, дужина сукње (задња) 103 cm, доњи обим сукње 310 cm

МПУ инв. бр. 2203

Дуга женска хаљина из два дела, од ружичастог свиленог атласа, европског кроја, украшена флоралном декорацијом у биндали стилу, која је извезена тако да позлаћене металне нити пролазе кроз свилену тканину и поставу без подметања картона. Блуза је кројена уз тело и учвршћена фишбајнима на којима је отистуна ознака: PATENT 24. Рукави су типа *a gigot*, таласасто завршени у доњем делу. Оковратник је подигнут, украшен широм крагном и жабоом од машински везеног тила и беж чипке. Блуза се закопчава копчама целом дужином. Сукња је набрана у струку, дужа у задњем делу, украшена са неколико уздужних широк поруба таласастих ивица. Доња ивица сукње је таласаста са делимично нашивеним набраним додатком у виду волана. Хаљина је постављена белим сатеном, а у доњим деловима сукња је учвршћена танком крутом тканином.

Хаљина је откупљена 1952. године од Меланије Мирковић. Ношена је у Врању.

Литература: Стојановић, Д., *Градска ношња у Србији током XIX и почетком XX века*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 1980, кат. бр. 281; Витковић-Жикић, М., *Уметнички вез у Србији 1804–1904*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 1994, 132, кат. бр. 42.

6. Хаљина, веридбена (сл.5)

Француска, Париз, 1909.

Модна кућа Редферн

Свила, вез, перлице, чипка од металних нити, сатен

Дужина (предња) 138 cm, дужина (задња) 160 cm, дужина рукава 46 cm

МПУ инв. бр. 22702

Дуга женска хаљина од љубичасте свиле, високог струка и равне силуете. Изрез за врат је четвртаст, са уметком од металне чипке. Рукави су дуги, са завршецима од металне чипке. Блуза, задњи део сукње, као и средина предњег дела сукње, украшени су везеном вегетабилном декорацијом и низовима перлица. У предњем доњем делу сукње на везену декорацију се надовезују ресе. Ивице рукава и изреза украшене су металном чипком. Сукња је дужа у задњем делу.

Хаљина се закопчава металним копчама и дрикерима дуж задње бочне леве стране блузе и левог бока. Блуза је постављена белим сатеном. Са унутрашње стране струка нашивена је трака која носи ознаку: *BREVETÉ Redfern Paris*.

Хаљину је 2004. године поклонила музеју Јелена Јовановић из Београда. Њена бака Елен Ристић (Hélène Ristić) носила је хаљину 1909. године у Паризу, на забави поводом веридбе са њеним дедом Војиславом Тодоровићем, коњиичким официром из Београда.

Литература: *Ново у колекцијама, Аквизиције 2001–2010*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 2010, кат. бр. 23.

7. Хаљина, венчана (сл.6)

Краљевина Србија, Београд, 1911.

Кројачки салон Берте Алкалај

Свила, чипка, тил, перлице, восак, металне нити

Дужина (предња) 160 cm, дужина (задња) 202 cm, дужина
рукава 35 cm

МПУ инв. бр. 22891

Дуга женска хаљина од свиле беж боје, са дугачким шлепом. Рукави и леви део блузе су од пуније машинске чипке са крупним флоралним мотивима. Десни део блузе је од набране свиле. Изрез V је затворен уметком од тила украшеног златовезом, од кога су направљени и висока крагна и завршеци рукава. Крагна и завршеци рукава уковирени су тракама од металних нити украшеним белим перлицама. Изрез је наглашен цветом граном од воска која је пришивена дуж свиленог дела блузе. Сукња на преклоп је набрана у струку, а троугаони изрез у њеном предњем доњем делу затворен је клином од чипке који је причвршћен за поставу. Хаљина се закопчава на леђима металним копчама и дрикерима. Блуза је постављена свилом и крепелином, а сукња свилом. Са унутрашње стране струка нашивена је трака која носи ознаку: *ROBES-MODES Bertha J. Alcalay BELGRADE*.

У делу хаљине где се горњи део спаја са сукњом видна су прекрајања. Свилена постава хаљине је у јако лошем стању, тако да је за потребе излагања сашивена нова постава од свиле.

Хаљину су 2008. године музеју поклонили Чедомир и Растко Васић из Београда. Хаљину је носила њихова бака Даница Палигорић у Нишу 1911. године на венчању са њиховим дедом Николом Јорговановићем, пешадијским мајором.

Литература: *Ново у колекцијама, Аквизиције 2001–2010*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 2010, кат. бр. 24.

8. Хаљина (2), венчана

Италија, Венеција, 1911.

Тил, бели вез, платно

Дужина блузе 45 cm, дужина рукава 41 cm, дужина сукње
(предња) 111 cm, дужина сукње (задња) 127 cm

МПУ инв. бр. 22650

Дуга женска хаљина из два дела од белог тила. Богата флорална орнаментика извезена је полагањем белог памучног конца на тил. Блуза је кратка, кројена уз тело и целом дужином леве стране закопчава се дрикерима. Рукави су дужине $\frac{3}{4}$, украшени са по два набора, таласастих доњих ивица. Сукња је дугачка, проширена у доњем делу, са појасом, и подсукњом од белог платна. Закопчава се кукицама и дрикерима у задњем делу.

Хаљину је 2002. године поклонила музеју Вида Комадинић из Београда. Припадала је њеној мајци Даници Комадинић, рођ. Јанковић, која ју је носила као венчану хаљину.

9. Хаљина, венчана (сл.7)

Аустроугарска, Беч, 1914.

Маркизет, бели вез, тил

Дужина 140 cm, дужина рукава 47 cm

МПУ инв. бр. 10982

Дуга женска хаљина од белог маркизета, сечена и набрана у струку, са дугом туником. Изрез је у облику слова V са убаченим пластроном који се завршава оковратником, ширим и правим на задњем делу. Кимоно рукави су дужине $\frac{3}{4}$, завршени двоструким воланом. На грудном делу вез је симетричан. На леђима су низови порупчића. На рукавима и блузи и по ивицама извезен је узани ажур. Везено је белим памучним концем, делом перфорисањем. На леђима у струку су шире траке за везивање. Хаљина је постављена белим тилом.

Откупљена је 1979. године од Анђелије Ђорђевић из Београда. Ношена је као венчана хаљина у Јагодини.

Литература: Стојановић, Д., *Градска ношња у Србији током XIX и почетком XX века*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 1980, кат. бр. 295.

ЛИТЕРАТУРА

- Formal Wedding Gowns*, A Vintage Wedding, <http://www.vintagewedding.com/gowns.html> (6. 3. 2011).
- Original Vintage Collection*, The Vintage Wedding Dress Company, <http://www.thevintageweddingdresscompany.com/collections/vintage/1900s> (6. 3. 2011).
- Wedding Clothing, Accessories & Gifts*, Antique and Vintage Dress Gallery, <http://www.antiquedress.com/gallerywed.htm> (6. 3. 2011).
- Wedding Dress*, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Wedding_dress, (7. 3. 2011).
- Görünür, L., *Women's Costume of the Late Ottoman Era from the Sadberk Hanım Museum Collection*, каталог изложбе, Sadberk Hanım Museum, Istanbul 2010.
- Ново у колекцијама, Аквизиције 2001–2010*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 2010.
- Зборник*, бр. 4–5, Музеј примењене уметности, Београд 2008–2009.
- Прошић-Дворнић, М., *Одевање у Београду у XIX и почетком XX века*, Београд 2006.
- Fukai, A... [at al.], *Fashion : The Collection of the Kyoto Costume Institute : A History from the 18th to the 20th century*, Köln, London, Los Angeles, Madrid, Paris, Tokyo 2005.
- 55 година Музеја примењене уметности 1950–1955*, Београд 2005.
- Поповић, Б., *Мода у Београду 1918–1941*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 2000.
- Тодић, М., Душковић, В. *На лудом камену : Венчана фотографија у Србији од 1850. до 1998. године*, каталог изложбе, Етнографски музеј, Београд 1998.
- Sadberk Hanım Museum*, Istanbul 1995.
- Витковић-Жикић, М., *Уметнички вез у Србији 1804–1904*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 1994.
- Micklewright, N., *Late-Nineteenth-Century Ottoman Wedding Costumes as Indicators of Social Change*, *Miqarnas, An Annual on Islamic Art and Architecture*, Vol. VII, Brill, Leiden 1989, 161–174.
- McDowell, C., *McDowell's Directory of Twentieth Century Fashion*, London 1984.
- Стојановић, Д., *Градска ношња у Србији током XIX и почетком XX века*, каталог изложбе, Музеј примењене уметности, Београд 1980.
- Фонд Љубомира Ковачевића у Архиву Србије

DRAGINJA MASKARELI*

WEDDING DRESSES IN SERBIA IN THE SECOND HALF OF THE 19th AND THE BEGINNING OF 20th CENTURY FROM THE COLLECTION OF THE MUSEUM OF APPLIED ART IN BELGRADE

Summary

The clothing of the Serbian middle-class, or bourgeoisie, in the 19th century went through a process of transformation from Oriental garments to European modern costume. The European influence in the clothing of the Serbian bourgeoisie is evident from the 1850s and dominant after the 1870s. The nine dresses kept in the female costume collection of the Costume and Textile Department of the Museum of Applied Art in Belgrade can be observed within the context of this process of transformation. They were worn by middle-class women as wedding dresses or on other occasions related to weddings (e.g. engagement celebrations). Among these preserved dresses, dating from 1878 to 1914, there are *bindalli* dresses characteristic of Ottoman attire, then dresses made in Serbia after the patterns of European fashion, as well as dresses made in Europe.

The collection of wedding dresses from the Costume and Textile Department of the Museum of Applied Art in Belgrade is not large, but it is the result of a systematic collecting of items during the sixty years of the Museum's history. One of the goals was to make an extensive assemblage of items related to the clothing of the Serbian bourgeoisie. Therefore, the collection of wedding dresses, which are not only representative but have a ritual function as well, is a valuable source of information not only about clothing but also about the entire cultural history of the bourgeois society in Serbia in the second half of the 19th and the early 20th century.

* Draginja Maskareli, art historian, Museum of Applied Art, Belgrade